

Vývoj vnější migrace v ČR

Hlavní tendence vývoje vnější migrace v ČR v průběhu 90. let 20. století

V migraci přes hranice ČR lze v 90. letech odlišit *tři etapy* (údaje viz v tab. 7):

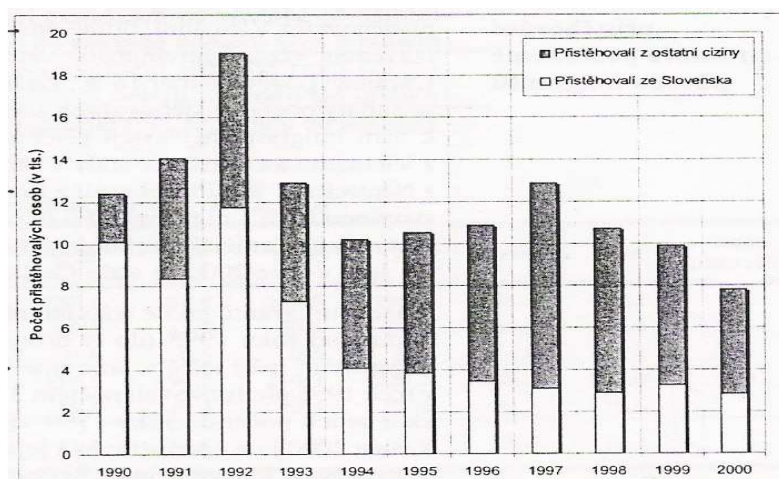
1. **první etapa** (1989-1992) bezprostředně souvisela s *politickými změnami koncem roku 1989*. Charakteristika etapy:

- došlo k rychlému *nárůstu počtu přistěhovaných i vystěhovaných*,
- v roce 1991 poprvé od roku 1954 převýšily počty imigrantů počet vystěhovaných (pomineme-li skutečnost, že až do roku 1992 bylo stěhování se Slovenskem vnitřní migrací v rámci ČSR a kladným migračním saldem vždy ve prospěch ČR),
- období skončilo v roce 1992 zvýšenou česko-slovenskou migrační výměnou, jež souvisela s rozdělením státu (migrační obrat mezi ČR a SR tehdy činil 18,6 tis. osob),
- současně i imigrace z ostatních zemí dosáhla v roce 1992 svého prvního vrcholu (7,3 tis. osob), avšak nepřiměřeně nízké počty naznačovaly její neúplnost.

2. **druhá etapa** (1993-97) nastoupila roku *1993*, od tohoto roku se do vnější migrace řadí i stěhování se Slovenskem, jehož charakter se však nadále odlišuje od ostatních zemí.

Charakteristika etapy:

- dozívání vzedmuté vlny stěhování spojené s rozdělením republiky ještě v roce 1993, v období do roku 1997 se pohyb osob mezi ČR a SR pomalu stabilizuje (1997 – cca 3 tis. osob),
- počty přistěhovaných z ostatních států naopak po poklesu v roce 1993 stoupaly, v roce 1997 dosáhly vrcholu (téměř 9,8 tis. osob),
- došlo k obrácení významu migrace se Slovenskem a s ostatní cizinou – zatímco v první etapě převládala, v roce 1997 už tvořila jen cca 1/4,
- ze statistického hlediska došlo k dalšímu výraznému *zhoršení evidence emigrace*:
 - od roku 1994 byly zrušeny vystěhovalecké pasy – za vystěhované jsou považovány pouze osoby, které při odchodu z ČR odevzdají občanský průkaz,
 - nespolehlivou se od roku 1993 stala i evidence vystěhování na Slovensko.

Obr. 3: Počet a složení imigrantů do ČR v období let 1990-2000

Pramen: Z. PAVLÍK a kol., *Populační vývoj ČR 1990-2002*, UK Praha, 2002, s. 71

3. **třetí etapa** (1998-2000) je charakteristická *snižováním intenzity zahraničního stěhování* na základě evidence změn trvalého pobytu osob:

- úbytek (stagnace) počtu přistěhovalých ze Slovenska,
- pokles intenzity imigrace z ostatních zemí (v roce 2000 se přistěhovala cca polovina osob ve srovnání s rokem 1997),
- rychlejší pokles intenzity imigrace v roce 2000 je spojen se zavedením zpřísněných imigračních předpisů pro řadu zemí východní Evropy.

Tab. 7: Evidovaná migrace přes hranice ČR v období 1990-2000

Ukazatel	1990 ²⁾	1991 ²⁾	1992 ²⁾	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ³⁾
počet přistěhovalých	12 411	14 096	19 072	12 900	10 207	10 540	10 857	12 880	10 729	9 910	7 802
počet vystěhovalých ¹⁾	11 787	11 220	7 291	7 424	265	541	728	805	1 241	1 136	1 263
saldo stěhování ¹⁾	624	2 876	11 781	5 476	9 942	9 999	10 129	12 075	9 488	8 774	6 539
objem stěhování ¹⁾	24 198	25 316	26 363	20 324	10 472	11 081	11 585	13 685	11 970	11 046	9 065
saldo na 1000 obyv. ¹⁾	0,06	0,28	1,14	0,53	0,96	0,97	0,98	1,17	0,92	0,85	0,64
Stěhování se Slovenskem											
počet přistěhovalých	10 073	8 334	11 740	7 276	4 076	3 845	3 450	3 088	2 887	3 235	2 826
počet vystěhovalých ¹⁾	7 674	7 324	6 823	7 232	56	140	213	260	356	336	413
saldo stěhování ¹⁾	2 399	1 010	4 917	44	4 020	3 705	3 237	2 828	2 531	2 899	2 413
Stěhování s ostatními zeměmi											
počet přistěhovalých	2 338	5 762	7 332	5 624	6 131	6 695	7 407	9 792	7 842	6 675	4 976
počet vystěhovalých ¹⁾	4 113	3 896	468	192	209	401	515	545	885	800	850
saldo stěhování ¹⁾	-1 775	1 866	6 864	5 432	5 922	6 294	6 892	9 247	6 957	5 875	4 126

Poznámka: 1) neúplná evidence vystěhovalých do ciziny

2) v letech 1990-92 je v zahraniční migraci zahrnuto i vnitřní stěhování se Slovenskem

3) metodicky nesrovnatelné údaje za rok 2001 nejsou uvedeny

Pramen: Z. PAVLÍK a kol., Populační vývoj ČR 1990-2002, UK Praha, 2002, s. 70

V období let 1990-2000 se do ČR podle oficiální statistické evidence migrace:

- přistěhovalo 131,4 tis. osob,
- vystěhovalo 43,7 tis. osob.

Přírůstek obyvatelstva stěhováním tak činil 87,7 tis. osob.

Uvedená čísla jsou však významným způsobem **zkreslena zcela nevyhovující evidencí vystěhovalých**. Porovnáním s *údaji o přistěhovalých z Česka do některých sousedních zemí* (Slovensko, Německo), které jsou však srovnatelné pouze částečně, lze *odhadovat každoroční skutečné počty vystěhovalých na 4-6 tis. osob!!!*

Neúplnost registrace emigrantů vedla již na konci 90. let k *pochybnostem o kladném migračním saldu*. Částečně je potvrdily počty migrantů registrované podle *změněné metodiky zahraniční migrace* od roku 2001 – viz tab. 8.

Tab. 8: Evidovaná migrace přes hranice ČR v období let 2001 - 2004

Ukazatel	2001	2002	2003	2004
počet přistěhovalých	12 918	44 679	60 015	53 453
počet vystěhovalých	21 469	32 389	34 226	34 818
saldo stěhování	-8 551	12 290	25 789	18 635
saldo stěhování na 1000 obyvatel	-0,8	1,2	2,5	1,8

Pramen: www.czso.cz

Ve struktuře přistěhovalých do ČR se po celou dobu její samostatné existence od roku 1993 odrážejí **rozdíly mezi imigrací ze Slovenska a přistěhovalými z ostatních zemí**. Mezi obyvatelstvem Česka a Slovenska díky dlouhodobému soužití v jednom společném státě:

- existují četné příbuzenské vztahy,
- vytvořily se úzké kulturní, sociální a ekonomické vazby.

V důsledku toho i po rozdělení ČSR byla a jsou pro tuto migraci uplatňována poněkud *volnější legislativní pravidla* než pro migraci s ostatními státy – zejména jde o dočasnou a pracovní migraci a o povolení k trvalému pobytu za účelem sloučení rodiny.

Složení imigračních proudů do ČR

Během let 1993-2000 se *zastoupení přistěhovalých podle zemí původu výrazně změnilo* (viz též údaje v tab. 9):

- *nejpočetnější složku mezi imigranty vždy tvořili Slováci*, jejich podíl na celkové imigraci však postupně klesal – v roce 1993 představovali 56% migrantů, nejméně tvořili v roce 1997 – pouze 24%, v roce 2002 tvořili 30%;
- *zpočátku strukturu imigrantů ovlivňovala vlna tzv. reemigrace*, tedy zpětná vlna dlouhodobé poválečné emigrace z totalitního ČSR, díky tomu byly významně zastoupeny proudy imigrantů z Německa, Kanady, Švýcarska;
- jako imigrační faktor působily také *ozbrojené konflikty na Balkáně*;
- v dalších letech silil také proud ekonomických imigrantů ze zemí *bývalého SSSR, Vietnamu, Rumunska a Bulharska* (příčinou byly nepříznivé ekonomické důsledky rozpadu východního bloku); v roce 1996 vystřídala Německo na 2. pozici nejvýznamnějších zdrojových zemí Ukrajina.

Tab. 9: Nejvýznamnější imigrační proudy (počty přistěhovalých) do ČR v období let 1993 - 2003

Země vystěhování	1993		1995		1997		1999		2002		2003	
	počet osob	pořadí	počet osob	pořadí	počet osob	pořadí	počet osob	pořadí	počet osob	pořadí	počet osob	pořadí
Slovensko	7 276	1.	3 845	1.	3 088	1.	3 235	1.	13 326	1.	24 385	1.
Ukrajina	279	8.	846	3.	1 524	3.	1 676	2.	10 742	2.	15 692	2.
Vietnam	205	10.	372	5.	1 707	2.	808	3.	5 691	3.	3 583	3.
Rusko	310	6.	364	7.	759	5.	701	4.	2 456	4.	1 834	4.
Polsko	1 679	5.	1 653	5.
Německo	1 391	2.	1 198	2.	859	4.	560	5.	987	6.	1 228	6.
Moldavsko	848	7.	1 194	7.
USA	314	5.	372	5.	388	7.	265	6.	836	8.	1 172	8.
Bulharsko	63	20.	203	11.	236	10.	171	9.	729	9.	646	9.
Bělorusko	590	10.	590	10.

Pramen: Z. PAVLÍK a kol., Populační vývoj ČR 1990-2002, UK Praha, 2002, s. 71
www.czso.cz

Cizinci s povolením pobytu na území ČR

Obraz o zahraničním stěhování v 90. letech by nebyl úplný, kdybychom opomenuli početně významnou skupinu *cizinců, pobývajících u nás přechodně na základě udělení víza k pobytu na více než 90 dnů* (dříve dlouhodobý pobyt). Toto vízum lze po vypršení jednoho roku pobytu obnovit, pokud trvá účel pobytu cizince. Od roku 2001 jsou *ti z nich, kteří u nás žili nejméně rok, započtení do statistiky migrace* a zahrnuti i do bilancí počtu obyvatelstva.

Získání víza k pobytu na více než 90 dnů je mnohem snazší než získání povolení k trvalému pobytu, proto jsou *počty cizinců s tímto povolením mnohem větší*. Údaje viz v tab. 10 a srovnání s počtem cizinců s trvalým pobytem viz v obr. 4.

Tab. 10: Počty cizinců s povolením pobytu na území ČR (v tis., k 31.12.)

Druh pobytu	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ⁴⁾	Index 00/93
pobyt na vízum nad 90 dnů ¹⁾	7,7	20,4	46,1	71,2	120,1	152,8	153,5	155,8	162,1	134,1	291
trvalý pobyt	27,2	29,5	31,1	32,5	38,5	45,8	56,3	63,9	66,8	66,9	215
bez specifikace pobytu ³⁾	x	x	0,5	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	x	x	x
celkem	34,9	49,9	77,7	104,4	159,2	199,2	210,3	220,2	228,9	201,0	259
celkem na 1000 obyv. ČR ²⁾	3,4	4,8	7,5	10,1	15,4	19,3	20,4	21,4	22,3	19,6	.
cizinci s pobytem nad 90 dnů na 1000 obyv. ČR ²⁾	0,7	2,0	4,5	6,9	11,6	14,8	14,9	15,1	15,8	13,1	.

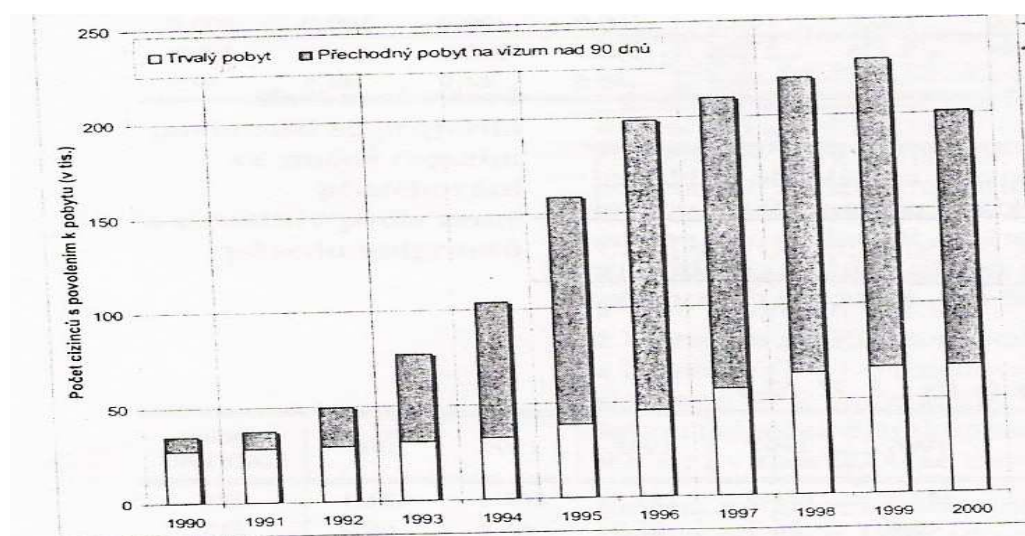
Poznámky: 1) do roku 1999 dlouhodobý pobyt

2) cizinci s trvalým pobytem jsou zahrnuti do celkového počtu obyvatel ČR

3) do r. 1998 nespecifikován druh pobytu u cizinců bez údaje o státní příslušnosti, od r. 1999 zahrnuti ve skupinách podle druhu pobytu

4) v počtu osob s uděleným vízem jsou zahrnuti i občané Slovenska, pobývající u nás podle nařízení vlády č. 77 z 3. března 2000 na základě potvrzení o přechodném pobytu

Pramen: Z. PAVLÍK a kol., Populační vývoj ČR 1990-2002, UK Praha, 2002, s. 73

Obr. 4: Vývoj počtu cizinců v ČR v období let 1990-2000 podle druhu pobytu

Pramen: Z. PAVLÍK a kol., Populační vývoj ČR 1990-2002, UK Praha, 2002, s. 74

Cizinci žádající v ČR o politický azyl

Součástí legální zahraniční migrace jsou i *cizinci žádající o politický azyl*. Údaje viz v tab. 11. Nejvíce osob, které azyl skutečně obdrželo – do konce roku 2003 pouze 2425 osob *pocházelo*:

- z Rumunska,
- z Afghánistánu,
- ze zemí bývalého SSSR,
- z Vietnamu.

Navýšení počtu žádostí o udělení azylu *v roce 2001* souvisí se zavedením víz pro některé země bývalého SSSR, v důsledku čehož se část žadatelů o víza „přelila“ do skupiny žadatelů o azyl.

Tab. 11: Žadatelé o politický azyl v ČR v období let 1990 - 2003

Ukazatel	1990-92	1993-95	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Celkem
počet žadatelů	4 669	4 811	2 211	2 109	4 085	7 220	8 788	18 093	8 484	11 400	71 870
počet udělených azylů	1 057	426	162	96	78	79	133	83	103	208	2 425
- v % počtu žadatelů	22,6	8,9	7,3	4,6	1,9	1,1	1,5	0,5	1,2	1,8	3,4

Pramen: Z. PAVLÍK a kol., Populační vývoj ČR 1990-2002, UK Praha, 2002, s. 75

www.czso.cz

Cizinci s nelegálním pobytem

Skutečný obraz o celkovém rozsahu zahraniční migrace je třeba doplnit o **nemalý počet cizinců zdržujících se na našem území nelegálně**. Z velké části jde o *osoby ze zemí:*

- bývalého východního bloku,
- jižní a jihovýchodní Asie.

Kvantitativní hodnocení nelegální migrace je značně *problematické*, odhaduje se, že může jít až o *100 tis. pracovníků převážně ve stavebnictví a ve službách*.

Mimo těchto nelegálních imigrantů **ČR slouží také jako tranzitní země pro cizince, kteří se snaží přejít nelegálně přes hranice ČR do země Evropské unie**. V roce 2000 bylo na hranicích ČR evidováno cca *28 tis. nelegálních přechodů cizinců*.

Zahraniční migrace - shrnutí

Proces zahraniční migrace dostal během 90. let **nový charakter**:

- přestože cílem řady přistěhovalců je stále trvalé přesídlení, *stále více převládají v charakteru migrace dočasné, především pracovní pobyty cizinců*,
- přistěhovalectví ve smyslu trvalého přesídlení přestává odrážet celkovou migrační situaci.

Mezi migranti s vízy k pobytu nad 90 dnů lze rozlišit tři **skupiny**:

- *pracovníci převážně v dělnických a málo kvalifikovaných profesích* – imigrace většinou ze zemí bývalého SSSR, Polska a z Balkánu, mezi imigranty jsou často lidé se středoškolským i vysokoškolským vzděláním;
- *obchodníci a podnikatelé* – pocházejí většinou z asijských zemí, a to z Vietnamu, Thajska, Pákistánu a Číny;
- *imigranti z vyspělých zemí* – jde většinou o vysoce kvalifikované osoby s vyšším vzděláním, nejčastěji jsou zaměstnáni ve vedení různých firem, jako poradci, podnikatelé nebo pracují ve vzdělávací sféře.

SYNTETICKÉ HODNOCENÍ CELKOVÉ DYNAMIKY OBYVATELSTVA

Velká pozornost je v populačních analýzách věnována *kvantitativnímu efektu celkové dynamiky obyvatelstva* – tím je celkový pohyb obyvatelstva jako výsledek *přirozeného a mechanického pohybu*. Projevuje se jako:

- **globální přírůstek obyvatelstva** nebo
- **globální úbytek obyvatelstva**.

Význam tohoto ukazatele:

- souvisí s jeho *schopností charakterizovat krátkodobý i dlouhodobý vývoj populace*,
- nevyhnutelné je jeho použití v *prognózách vývoje obyvatelstva*.

Celkový přírůstek nebo úbytek obyvatelstva se skládá z:

- *přirozeného přírůstku*,
- *migračního salda* dané územní jednotky v určitém časovém období.

Vzhledem k tomu, že *přirozený přírůstek i migrační saldo jsou výsledkem dvou složek* (porodnosti, úmrtnosti a imigrace, emigrace), můžeme **celkový přírůstek vypočítat** pro dané období následujícím způsobem:

$$CP = \frac{N - M + I - E}{P} \cdot c$$

kde: CP = celkový přírůstek,
N = počet narozených v daném období,
M = počet zemřelých v daném období,
I = počet přistěhovalých v daném období,
E = počet vystěhovalých v daném období,
P = střední stav obyvatelstva

Pohyb obyvatelstva tedy vždy charakterizují *dvě z následujících čtyřech teoreticky možných složek*:

- přirozený přírůstek (PP),
- přirozený úbytek (PU),
- migrační přírůstek (MP),
- migrační úbytek (MU).

Typologie územních jednotek na základě dynamiky obyvatelstva

Z jejich vzájemně možných kombinací (viz graf na obr. 5) lze odvodit **čtyři typy populací s celkovým přírůstkem obyvatelstva**:

- typ A, kde PP > MU,
- typ B, kde PP > MP,
- typ C, kde MP > PP,
- typ D, kde MP > PU,

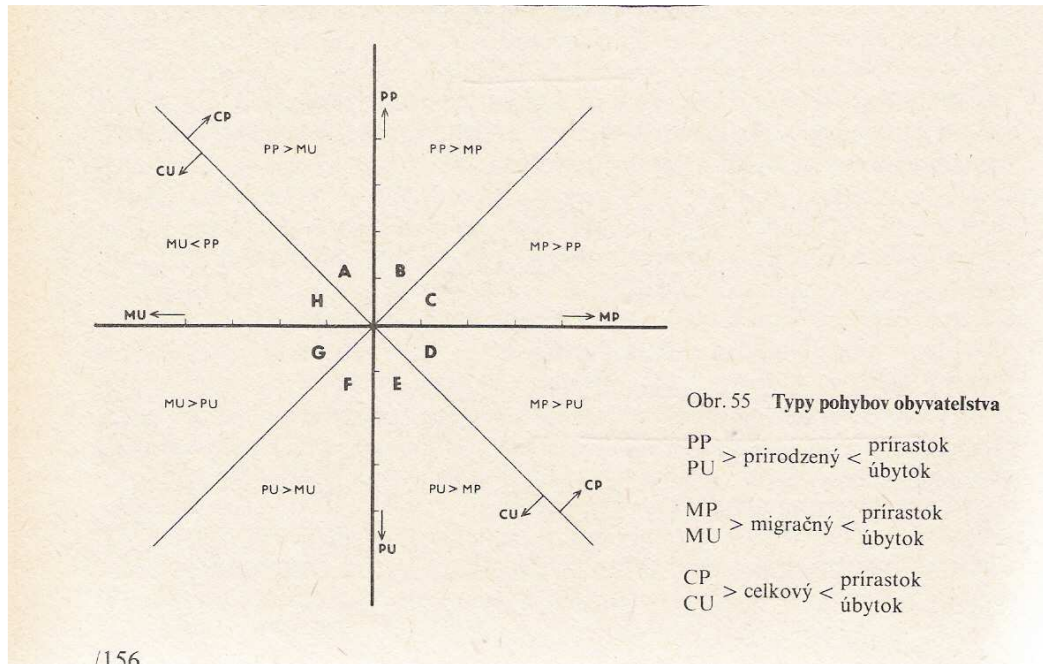
a **čtyři typy populací s celkovým úbytkem obyvatelstva**:

- typ E, kde PU > MP,
- typ F, kde PU > MU,
- typ G, kde MU > PU,
- typ H, kde MU > PP.

Výše uvedená typologie územních jednotek může být poměrně jednoduše *graficky znázorněna*. Grafický způsob jako první použil J. Webb, proto bývá označován jako tzv. **Webbův diagram** (viz obr. 5).

Soubor regionálních jednotek se zobrazuje v grafu pomocí *kartézského systému souřadnic* se dvěma *osami*:

- *vertikální osa* zobrazuje bilanci *přirozeného pohybu* (kladné i záporné hodnoty),
 - *horizontální osa* zobrazuje bilanci *migračního pohybu* (opět kladné i záporné hodnoty).
- Každá regionální jednotka je v grafu znázorněna bodem, jehož *souřadnice tvoří bilance přirozeného a migračního pohybu*.

Obr. 5: Webbův diagram

Pramen: Mládek, J. (1992): *Základy geografie obyvatelstva*, s. 156

Význam mají v grafu i *úhlopříčky*, které spolu se souřadnicovými osami *rozdělují pole grafu na osm částí (sektorů)* označených písmeny A, B, C až H, v *každém sektoru je přítom umístěný jeden typ regionálních jednotek* se specifickým vztahem přirozeného přírůstku a migračního salda:

- *sektory A, B, C, D – území s celkovým přírůstkem obyvatelstva:*
 - sektor A – MU < PP,
 - sektor B – PP > MP,
 - sektor C – PP < MP,
 - sektor D – MP > PU;
- *sektory E, F, G, H – území s celkovým úbytkem obyvatelstva:*
 - sektor E – MP < PU,
 - sektor F – PU > MU,
 - sektor G – MU < PU,
 - sektor H – MU > PP.

Pomocí Webbova diagramu lze hodnotit také vývoj celkového přírůstku obyvatelstva a vývoj vzájemného vztahu obou rozhodujících složek (námet pro cvičení).